

Kétnyelvű oktatás Vajdaságban

Varga László

Ez már a második tanév, amely jelentős újdonsággal gyarapította a vajdasági pedagógiai gyakorlatot. Második éve folynak a kísérletek Noviszádon, Szuboticán és Bajsán egy egészen sajátos, eddig mondhatnánk ismeretlen s szélesebb körben is alig alkalmazott módon: a különböző anyanyelvű gyermekekből összeállított tagozatokban kétnyelvű előadásmóddal.

Az első kísérleti esztendő múltán, s természetesen a kezdeti tapasztalatok rendszerezése után, minden illetékes társadalom-politikai és közművelődési tényező arra az egyöntetű megállapításra jutott, hogy az eddigi eredmények igen biztatóak, s van értelme tovább fáradozni azon, hogy valóságos rendszerré épüljön ki a kétnyelvű oktatás. Anélkül, hogy említsem a pedagógiai szaktanácskozások határozatait, idézem Stevan Doronjskinak, a Vajdasági Képviselőház elnökének szavait

a Szocialista Szövetség VIII. tartománya értekezletén:

„A vajdasági kétnyelvű oktatás, a kísérleti kétnyelvű tagozatok eredményei tanúsítják, hogy lehetőség van a nemzetiségi diákok közös nevelésére. Iskolarendszerünk e legdemokratikusabb formájának fokozatos kiterjesztése ott, ahol erre megvan a kellő hangulat és kedvező feltétel, új, hathatós elem lesz a nemzetiségek kapcsolatainak elmélyítéséhez, ugyanakkor pedig további érvényt szerez a nemzeti kisebbségek jogainak.”

A Tartományi Végrehajtó Tanács Közművelődési Tanácsa a kísérleti kétnyelvű oktatás első eredményeit mérlegelve megállapította, hogy ez a kísérlet magasabb szinten jelentős újdonsággal gyarapítja Vajdaság iskolarendszerét. Elvileg a nemzeti kisebbségek legifjabb korosztályainak iskoláztatása mindinkább megszűnik „ki-

sebbségi ügy" lenni, a kétnyelvű tagozatok szervezésen beilleszkednek az általános országos iskolarendszerbe, a soknyelvű és sok nemzetiségű Vajdaság pedig iskolarendszerében is megtalálja a közös cselekvésnek olyan formáit, amelyek az életben, a termelésben, a társadalmi és öngazgatásban és általában társadalmi-politikai gyakorlatunkban már megvannak.

I.

A kétnyelvűség, illetve többnyelvűség problémája régi keletű, akárcsak a Vajdaságban együtt élő nemzetiségek számos más vonatkozású kérdése. A múltban a különböző korok és rendszerek a maguk módján s szinte szabály szerint nem az önrendelkezés, az önkéntesség és az elemi nemzetiségi jogok elvének tiszteletben tartásával kerestek ilyen vagy olyan megoldást. A hivatalos formuláktól eltekintve azonban a tény tény maradt: ezen a vidéken egymás mellett, együtt éltek szerbek, magyarok, horvátok, románok, szlovákok, ruszinok és ki tudja még hányféle nyelvű és nemzetiségű lakosok. Az egymásrautaltság, a közös társadalmi, gazdasági és kulturális vonatkozások már régen, évtizedekkel ezelőtt megszülték a kétnyelvűség, illetve a többnyelvűség alapját.

Hogy az iskolarendszer hogyan vett tudomást erről, illetve hogyan került meg a múltban a gyakorlatban kialakult helyzetet, azt talán bízunk azokra, akik tüzetesebben foglalkoznak a pedagógia és a vajdasági iskolarendszer történetével. Számunkra megmarad a tény, hogy itt, ezen a talajon, ahol talán legszembetűnőbb és legkézzelfoghatóbb a nemzeti kölcsönösség, örökségül nem sok maradt ránk a kétnyelvű oktatás útjának egyengetéséhez.

II.

A nemzetközi tapasztalatok leszűrése, ha nem is lendítette előrébb ügyünket, egyről mindenesetre meggyőzött bennünket: úttörő munkára vállalkozott a Vajdasági Oktatásfejlesztő Intézet és az a maroknyi pedagógus, aki célul tűzte ki, hogy megveti a kétnyelvű oktatás alapját.

A nemrégiben Londonban (és az azt megelőzően Afrikában) megtartott nem-

zetközi tanácskozáson, amelyen ugyan a kétnyelvű oktatás tapasztalatairól tárgyaltak, egészen másként közeledtek a kérdéshez. A kétnyelvűséget rendszerint nem a földrajzilag egy területen élő több nemzetiség gyakorlati egymásrautaltsága, a közös nevelés és az egyazon jellegű közös tartalommal való oktatás szempontjából, hanem az idegen nyelv elsajátításának jelentősége szerint méltatták és értékelték.

Svédországban van például németnyelvű gimnázium. Az ottani oktatókader igen értékes tapasztalatot szerzett az idegen nyelv oktatása terén, s ez tartalom szempontjából nem korlátozódik csupán az idegen nyelv oktatására, hanem minden tantárgyat azon (azaz német) nyelven tanulnak a diákok.

Angliában, Walesben és Svájc olasz kantonjában szintén vannak kétnyelvű iskolák. A walesi nyelvjárás sajátosságait figyelembe véve, az angolok sajátos iskolarendszert szerveztek a tartományban. Azonban ez is, akárcsak a svájci, nem egyesíti mindazt, amit mi keresünk: a közös tartalommal való oktatás és nevelés rendszerét. S persze két nemzetiség gyermekeit meg a kétnyelvű tanítást-tanulást.

Nincsenek átfogó adataink arról, hogy például Csehszlovákia, Románia vagy mondjuk a Szovjetunió vegyes nemzetiségű területein történetek-e komolyabb kísérletek a korszerű kétnyelvű oktatás megszervezésére. Anynyit tudunk, hogy az ottani kisebbségi iskolákban a rendszeres nyelvoktatás keretében tanulják a kisebbségek a cseh, illetve a román vagy az orosz nyelvet, az e nemzetiségű tanulók azonban nemigen részesülnek a kisebbségi nyelv rendszeres oktatásában.

III.

Számos hasznos és szinte mindig gyakorlatias és célszerű megoldást alkalmaztak Vajdaságban is (és nyilván alkalmaznak majd még nagyon sokáig) a kétnyelvű oktatás megszervezése előtt. Végtelen könnyelműség volna azt állítani, hogy ezek félmegoldások, vagy csupán szükségmegoldások (bár nyilvánvaló, hogy sok esetben szükségből történtek). Néhol a nem teljes iskolahálózat, de leginkább

a nyelvtanulás gyakorlati szükséglete hozzájárult ahhoz, hogy például a magyar anyanyelvű gyermekek a szerb tannyelvű elemi iskolai tagozatokba iratkoztak. Adott időszakban majdnem természetes, de mindenesetre egészen érthető törekvés volt ez a szülők egy részénél. A középiskolák javarészában és az egyetemen szerb nyelven folyik a tanítás, s a magyar tannyelvű tagozatokban igen hiányos szerb nyelvi ismereteket szerzett gyerekek gyakran nehezen boldogultak további tanulmányaik során. Részint ide vezethető vissza az, hogy ennek folytán Vajdaságban a nemzeti kisebbségek, különösen a magyar gyerekek körében kevesen jelentkeztek felvételre, például a középfokú szakiskolákba.

Szuboticán ennek láttán érdekes újításhoz folyamodtak. A technikai középiskolában egyes tagozatokban magyar nyelven kezdték az oktatást azaz, hogy ahogy a gyerekek elsajátították az iskola tannyelvét, fokozatosan, a befejező-osztályokig áttértek a szerbnyelvű oktatásra. Részint ezzel magyarítható (s természetesen a szerb nyelv tanítása tökéletesítésével is, hogy a folyó tanévben a középiskolai tanulók körülbelül 30 százaléka a nemzeti kisebbségek köréből regrutálódott. S ami még érdekesebb, a gimnáziumi tanulók 26 százaléka kisebbségi (pedig itt vannak kisebbségi anyanyelvű iskolák vagy tagozatok), viszont a műszaki középiskolákban a tanulók 32 százaléka, az egészségügyi középiskolában 40 százaléka tartozik a nemzeti kisebbségek valamelyikéhez. Ez olyan arányszám, amellyel tartományunk iskolatörténetében korábban sohasem találkoztunk.

Fordított példát is találhatunk tartományunkban, számtalan esetben. Egyes helyeken a helyőrség tisztjei magyar tannyelvű óvodába írátták gyermekeiket. Tisztán gyakorlati okból. Lehetővé akarták tenni, hogy gyermekeik megtanulják pajtásaik, környezetük nyelvét, s így szervesen beleilleszkedjenek az utca, a környék gyermekvilágába. A területi iskolák szerb tannyelvű tagozataiban, ott, ahol arra érdeklődés mutatkozott, önkéntes alapon bevezették a magyar nyelv oktatását. Az érdeklődés pedig nem volt lebecsülendő, különösen az utóbbi időben. Élesztgette ezt minden valószínűség szerint a társadalmi öngazgatás fejlődése, ahol mind szembeutóbb egyebek között a nyelvi egymás-

rautaltság, azután a kétnyelvű közigazgatás tökéletesítése stb.

Már ez a néhány, futtából idevetett példa is amellel szól, hogy tartományunk pedagógiai gyakorlata az eddigi általánosan elfogadott alkotmányos megoldásokon kívül újabbakat is keresett. Alkotmányos, illetve alkotmányjogi megoldásokat említek, mert ebből a szempontból és a nemzeti kisebbségek általános jogai szempontjából úgy tűnik fel, minden rendben van. Tartományunk lakosságának körülbelül 35 százaléka tartozik a nemzeti kisebbségek valamelyikéhez. Az iskolák, illetve tagozatok 44 százaléka viszont a nemzeti kisebbségek valamelyikének nyelvén működik, s a tanulók teljes létszámának 36 százaléka tartozik a nemzeti kisebbségek valamelyikéhez.

Biztosítva van tehát Vajdaságban a nemzeti kisebbségek iskoláztatása anyanyelvükön, a teljes, nyolcosztályú elemi fokon. Ez az a bizonyos alkotmányjogi elv, amelyet mind tartományunkban, mind országszerte a legkövetkezetesebben elismert és tiszteletben tartott az oktatási rendszer. Ezen túl azonban éppen itt, vajdasági talajon volt a legkézzelfoghatóbb egy másik mozzanat, amely már más szempontból világitotta meg a nemzetileg és nyelvilag elkülönített iskolák és gyerekek helyzetét mindennapi gyakorlatunkban.

Ezek az új, tartományunkban sajátos mozzanatok követelték a már említett félmegoldásokat vagy szükségmegoldásokat, amelyek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy legalább részben áthidaljuk a nyelvi elkülönülés okozta nehézségeket.

IV.

Ezek a rendkívül hasznos és sok helyen továbbra is nagyon sokáig jogos fél- vagy szükségmegoldások, meg a területi iskolák tapasztalatai nyomán vetődött fel a vajdasági pedagógusok és társadalmi munkások körében a gondolat, hogy tökéletesebb megoldásokkal rendszerbe foglalják a különböző anyanyelvű gyermekek közös oktatását és nevelését.

A múlt tanév kezdetén a Tartományi Végrehajtó Tanács Közművelődési Tanácsa azzal a feladattal bízta meg a Tartományi Oktatásfejlesztő Intézet

szakmunkatársait, hogy szervezzék meg néhány helyen a kétnyelvű tagozatokat, készítsenek el utasításokat az oktató és nevelő munkáról, és figyelmesen kövessék a kísérleti oktatás minden mozzanatát.

Kísérletként a noviszádi József Attila és a szuboticei Jovan Jovanović Zmaj elemi iskolában megnyitottak két-két első, illetve harmadik osztályt, a bajsai Pannónia mezőgazdasági birtokon pedig egy harmadik osztályt. A kilenc tagozatba összesen 197 tanuló iratkozott be, ebből 119 magyar és 78 szerb-horvát anyanyelvű. 79 tanuló munkás, 68 tisztviselő, 44 kisiparos és 6 földműves szülők gyermeke. Érdekes megemlíteni, hogy mindössze 31 tanuló született vegyes házasságból.

Alapos és körültekintő előkészületek után a legteljesebb önkéntesség alapján a múlt év októberében kezdődött meg a tanítás ezekben a tagozatokban. Szubotícán Gruncsics Viktória, Göncöl Veronka, Jovanović Magda és Ujhelyi Maria, Noviszádon Lackó Mária, Német Jelica, Csehák Julia és Kljajić Mária, Bajsán pedig Popov Adél vállalkozott a nem könnyű feladatra, hogy a kísérleti tagozatokban megkezdje a kétnyelvű oktatást.

Tapasztalatok híján a Tartományi Oktatásfejlesztő Intézet, elsősorban Zlatko Melvinger és Bakovljević Milan megkísérelték kidolgozni a kétnyelvű oktatás elvi alapját. Hosszas tanulmányozás és még több vita után meggyeztek abban, hogy a kétnyelvű oktatás nem szorítkozhat csupán az egyik vagy másik nyelv elsajátítására. Eszerint tehát nem lehet a kétnyelvű oktatás célja csupán az egyik vagy másik, a környéken használatos nyelv elsajátítása, hanem az oktatás és nevelés folyamatának átfogóbb, mélyebb tartalmat kell adni. Eszerint a kétnyelvű oktatás célját körülbelül így határozták meg:

— A különböző anyanyelvű és nemzetiségű gyerekek közeledése, közös nevelése, a közös tananyagból származó egységes tartalom alapján. A vázolt cél megvalósítása vegyes nemzetiségű tagozatokban lehetséges.

— Az oktatás két nyelven történik (az egyik csoport anyanyelvén és a másik nyelven, amely viszont az osztály másik részének az anyanyelve). Bármilyen más, egynyelvű megoldás

a másik anyanyelvű, illetve nemzetiségű gyermekek jogainak megcsorbítását jelentené.

Kisezer különféle pedagógiai és szervezési jellegű kérdések mellett a kísérlet folyamán elsősorban az alábbi problémákra várt választ az Oktatásfejlesztő Intézet és a kísérlet résztvevői:

— Vajon biztosítja-e a kétnyelvű oktatás a gyermekek zavartalan fejlődését és ismereteik gyarapodását?

— Milyen eredménnyel sajátítják el a gyermekek anyanyelvüket, illetve a másik nyelvet a kétnyelvű oktatás körülményei közepette?

— Az első vagy a harmadik osztályban kell-e kezdeni a kétnyelvű oktatást?

— Hogyan kezdjék a anyanyelvi oktatást (írást-olvasást) az első osztályban? Vajon az összevont tagozatok rendszerével, vagy egyanyanyelvű csoportok szervezésével?

— Óránként, azaz módszeres egységenként változzon-e az oktatás nyelve, vagy egyes tantárgyakat egész éven (vagy féléven) át állandóan az egyik nyelven, másokat a másik nyelven dolgozzanak-e fel?

Ezenkívül felmerült az is, hogy hol és milyen körülmények között lehet és érdemes megszervezni a kétnyelvű oktatást.

Egy év természetesen túlságosan rövid idő ahhoz, hogy teljes biztonsággal feleljenek a felvetett kérdésekre a kísérlet aktív részesei. Különösen kevés akkor, ha bárki is bizonyos mélyrehatóbb elméleti következtetésekhez szeretne jutni az eredmények és tapasztalatok összegezése után. Egyet s más azonban már több vagy kevesebb bizonyossággal meg lehet mondani, legalábbis vitára bocsátani.

V.

Kezdjük talán az utolsó kérdéssel. Hol lehet és hol érdemes megszervezni a kétnyelvű tagozatot?

A válasz aránylag egyszerű, s most, az egyévi kísérletek után sem különbözik lényegesen a korábbi feltevésekből. Tehát:

— A vegyesen lakott községben, településen vagy városrészben, azaz ott, ahol különböző anyanyelvű polgárok szüntelen élő kapcsolatban állnak egymással a mindennapi életben, s en-

nek megfelelően a gyermekek iskolán kívüli élete is ilyen;

— Ahol a természetes körülmények következtében már megvan a kétnyelvűség alapeleme a gyermekeknél. Csak megkönnyíti a helyzetet, ha a faluban, településen vagy városkerületben már megvan a kétnyelvű óvoda.

Erdemes külön felhívni a figyelmet erre a kezdeti kétnyelvűsége. Az egyévi kísérletek ugyanis arról tanúskodnak, hogy a csak anyanyelvén beszélő gyerekek igen nehezen illeszkedtek be az új helyzetbe, és ennek megfelelően tanulmányi eredményük sem volt egészen kielégítő. A múlt tanév elején és végén végzett mérések arra engednek következtetni, hogy ha a gyermek legalább 30 százalékban beszéli úgy a másik nyelvet, mint amilyen a nyelvkincse anyanyelvén, akkor többé-kevésbé biztosan halad mindkét nyelven már az első osztálytól.

Magától értetődő, hogy mindkét nyelvet tökéletesen beszélő tanító, illetve előadó kell az ilyen tagozatokba.

S végül, mivel csak a legteltesebb szülői önkéntesség alapján érdemes létrehozni a kétnyelvű tagozatokat, a megfelelő hangulat a szülőknél szinte elengedhetetlen tényező. Ennek a kialakítása természetesen már jóval túlnőtt az iskola keretein, és a társadalom-politikai tényező hatáskörébe tartozik.

Itt kell még megjegyezni, hogy a kétnyelvű tagozatok nyitásával a egyes anyanyelvű vidékeken igen sok helyen megoldódna iskolarendszertünk, illetve az iskolahálózat sarkalatos kérdése: több osztályos, összevont tagozatok helyett rendes osztályokat lehetne nyitni. Különösen érdekes és vonzó ez a megoldás a vegyes lakosságú kisebb falvakban és a mezőgazdasági hirtokokon. A legkésebb példa erre éppen a bajsai Pannónia esete, ahol a kétnyelvű tagozat létesítésével megszüntethették az összevont tagozatot. Természetesen, ha megvannak hozzá a már előbb vázolt elengedhetetlen következmények is.

VI.

Két sarkalatos kérdés merült fel úton-útfélen a kétnyelvű kísérleti tagozatok nyitását megelőző vitában. Az

egyik: vajon biztosítja-e a kétnyelvű oktatás a gyermekek zavartalan fejlődését és ismereteinek gyarapodását, a másik pedig: nem megy-e mindez az anyanyelvi oktatás, az anyanyelvi ismeretek elsajátításának rovására.

Kezdjük talán az elsővel.

Ha szabad rövid egyévi kísérletezés alapján valamit is állítani, úgy a múlt tanév tapasztalatai már igennel válaszoltak. A kétnyelvű tagozatokban szerzett ismeretek mennyisége és mindekfelett értéke nemigen maradt el a másik tagozatokban elért eredmények mögött, sőt néhány esetben valamivel jobbak.

A kísérleti eredmények értékelésénél természetesen figyelembe kell venni néhány körülményt. Az egyik például az, hogy átlag körülbelül 25 gyermek volt egy tagozatban, ami a mai általános viszonyok közepette szinte több, mint ideális. Azonkívül szinte kivétel nélkül válogatott jó pedagógusok, többévi gyakorlattal rendelkező tanítók kerültek a kísérleti tagozatokba, ami az oktatás sajátossága ellenére lényegesen befolyásolta egy esztendő tanulmányi eredményét. Pedagógiai szempontból fel kell figyelni még a következő két tényezőre: kétnyelven dolgozva, a tanerők kerültek a terettségűséget, az anyag túltengést, s valójában a megreformált tanterv kereteiben maradtak. Emellett új fogalmak főleg nem anyanyelven történő — megerősítése alaposabb magyarázatot és rendszeresebb ismétlést követelt, ami mind hozzájárult az elsajátított anyag minőségi értékéhez. (De hát végeredményben ez nemcsak a kétnyelvű tagozatok, hanem általában a megreformált iskola követelménye is!)

A fentiek figyelembevételével értékeljük tehát a felmutatott eredményt is. Nem árt előrebocsátani, hogy minden mérés bizonyos mértékig relatív, s nem mentes az elkerülhetetlen hibáktól, na meg persze bizonyos adag felületességtől sem. Ettől függetlenül az Oktatásfejlesztő Intézet szakemberei a múlt tanév végén az osztálytanítók közreműködésével teszték alapján megkísérelték lemérni a kétnyelvű tagozatokban, a velük párhuzamosan működő ellenőrző tagozatokban és a noviszádi Zárko Zrenjanin Elemi Iskola harmadik osztályaiban elért eredményt.

Először talán mutassuk be a tesztek alapján összeállított táblázatot.

Tagozat	Természeti és társadalmi ism.	anyanyelv	számтан	átlag
Žarko Zrenjanin Noviszád	61,93	50,96	49,51	54,13
A noviszádi József Attila kétnyelvű tagozata	43,68	35,78	39,73	39,73
A József Attila ellenőrző tagozata	41,04	27,91	39,16	36,03
A szubotikai Jovan Jovanović kétnyelvű tagozata	47,17	45,38	55,89	49,48
A szubotikai ellenőrző tagozat	42,85	33,21	53,92	43,32
A bajsai kétnyelvű tagozat	48,42	27,89	40,00	38,77
Ellenőrző tagozat	41,93	30,76	47,10	39,93

Említettem már, hogy a kísérleti méréseket csak a harmadik osztályokban végezték. Először a kétnyelvű tagozatok harmadik osztályában, majd az ellenőrző tagozatokban. Ezek ugyanazokban az iskolákban vannak, csak a tanítás a szokásos módon, egy nyelven folyik, egy anyanyelvű gyerekekkel. Csupán további tájékozódás szempontjából választottak még egy iskolát, amelyben ugyancsak egy nyelven folyik a tanítás, hogy még egy elemet kapjanak az összehasonlításokhoz. A választás a noviszádi Pedagógiai Főiskola gyakorlójáról, a Žarko Zrenjanin Elemi Iskolára esett.

A táblázatban feltüntetett számok azt jelentik, hogy amikor egy-egy osztályban összesítették a pozitív válaszokat, milyen százalékarányt kaptak. Más szóval, hogy a 100 százalékos, maximálisan lehetséges válaszokból egy-egy osztályban, illetve tagozatban hány százalékból tudtak pozitív választ adni a tanulók.

Sok magyarázat nyilván nem kell ehhez a méréshez. Első látásra nyilvánvaló, hogy a kétnyelvű tagozatok szinte mindenhol jobb eredményt mutatnak fel, mint az ellenőrző tagozatok tanulói. Viszont a Pedagógiai Főiskola gyakorlójában már sikeresebben oldották meg a feladatokat, mint a kísérleti tagozatok többségében.

A mérésekből nyilván nem kellene arra következtetni, hogy a kétnyelvű oktatás már most, a kezdeti kísérleti szakaszában eleve jobb tanulmányi eredményt biztosít, mint a szokásos egynyelvű oktatási mód. Hogy az eredmények mégis jobbak, azok jórészt a már fentebb vázolt körülményeknek és az Oktatásfejlesztő Intézet szüntelen támogatásának, na meg a szülők és tanulók rendkívüli törekvésének tudható be. Egy lényeges mozzanatról azonban mindenesetre meggyőződött benünket ez az összehasonlító mérés: egy hajszállal se maradtak le a kétnyelvű tagozatok tanulói, nem tapasztalható a túlereltség és felületesség. Ettől eltekintve, nyilván még további tanulmányozásra szorul majd a tudás mélysége, az elsajátított ismertek tartós értéke. Ha valamit még hozzá kell fűzni, akkor talán ezt: egyes tagozatokban nem tapasztalható lényegesen nagy különbség a tanulók ismeretei között. Tanulóként a pozitív válaszok százalékarányának eltérése 13,68 — 20,78 százalékos között ingadozik.

VII.

Az általános tanulmányi eredmény mellett mindenki rendkívüli érdeklődéssel várta, hogyan sajátítják el a két-

nyelvű tagozatok tanulói anyanyelvűket, hogyan halad az írás-olvasás az első osztályban. És ennek kapcsán természetesen, hogy e téren milyen hátrányos következményei lehetnek a kétnyelvű oktatásnak.

Előljáróban talán egy rövid kis magyarázat:

A kísérlet kezdetén kétféle elképzelés volt, tehát kétféle módon is szervezték meg az anyanyelvi oktatást az első osztályokban. Az egyik változat szerint az összevont tagozatok módszerével dolgoztak, azaz, amíg írás-olvasási előgyakorlatok vagy az írás-olvasás tanítása szerb nyelven folyik, a szerb anyanyelvű gyerekekkel foglalkozott aktívan a tanító, a magyar anyanyelvűek pedig csöndes foglalkozást kaptak. Amikor mindez magyar nyelven következett, a magyar anyanyelvű gyerekekkel foglalkozott a tanító, és a szerb anyanyelvűek kaptak csöndes foglalkozást. A másik változat szerint az anyanyelvi ismeretek óráin felbomlottak a kétnyelvű tagozatok, s a két-két párhuzamos első osztályból külön tanterembe vonultak a magyar, és külön tanterembe a szerb anyanyelvű tanulók. Az ilyen, ez esetben nem vegyes tagozatokban, a tanítók csöndes foglalkozás nélkül egész órán át aktívan foglalkozhattak az egyik osztályban az egyik, a másik osztályban pedig a másik nyelven, azaz mindenkiel anyanyelvén. Az anyanyelvi ismeretek órája után ez az ideiglenes csoportosítás megszűnt, ismét helyreállt a vegyes, kétnyelvű tagozatok, s minden más módszeres egységet a kétnyelvűség alapján vezettek le. Ez a második változat persze ideális iskolaszervezést feltételez, azaz legalább két párhuzamos tagozatot minden kétnyelvű osztályból.

Ami a tanulmányi eredményt illeti, először talán a már ismertetett táblázatra utalnék. A kísérleti tagozatok harmadik osztályaiban csupán Bajsán gyöngébb valamivel az eredmény, mint az ellenőrző tagozatokban. Nyomban meg kell jegyezni, hogy ezek a gyerekek még nem kétnyelvű tagozatban kezdték az anyanyelvi ismeretek és persze az írás-olvasás elsajátítását.

Hogy az elsők helyzetét jobban felmérhessük, általánosítások helyett vegyük talán a noviszádi első osztályokban elért eredményeket. A kísérletek kezdetén, tehát a múlt tanév elején, a tesztek alapján megállapították, hogy az első osztályok tanulói a feltett kérdések 40 százalékára tudtak

választ adni, a tanév végén az ugyanazon módon végzett kísérletek alapján a feleletek 66,5 százaléka pozitív volt. A passzív nyelvtudás 28 százalékkal, az aktív nyelvtudás körülbelül 24 százalékkal gyarapodott.

Az összes kísérleti első osztályokban a szerb anyanyelvű tanulók 24,08 ponttal (41,14-ről 65,22-re) tökéletesítették szókincsüket és általános ismereteiket, a magyar anyanyelvű tanulók pedig 23,79 ponttal (60,13-ról 83,92-re). A számadatok elemzése arra utal, hogy a magyar anyanyelvű gyerekek valamivel jobb eredményt értek el az anyanyelvi ismeretek terén, mint a szerb anyanyelvűek. Abszolút pontszámuk ugyan néhány tizeddel kevesebb, viszont magasabbról startoltak, azaz nagyobb ismeretekkel kezdték az első osztályt, viszont közismert tény, hogy minél magasabb fokon vannak az ismeretek, annál lassabban halad az új ismeretek bővítése.

A tesztek, az általános betekintés és az alapos helyzetismeret arra enged következtetni, hogy az anyanyelvi ismeretek elsajátítása nem válik kérdésessé a két nyelvű tagozatokban. További tanulmányozásra szorul még számos más kérdés. Például az, hogy milyen erőfeszítéseket kell még tenni kezdeti fokon a tanulónak a kétnyelvűség érdekében, milyen módszereket kell alkalmazni, s nem utolsósorban, hogy a fent vázolt két változat közül melyiket alkalmazzák. A mérések után ítélve, nincs nagyobb eltérés a kétféle módszer által elért eredmények között. Ezekután a Tartományi Oktatásfejlesztő Intézet arra a megállapításra jutott, hogy ahol két párhuzamos tagozatot lehet szervezni valamely osztályból, ott a legcélszerűbb nem az összevont tagozatok módszerével dolgozni, hanem az anyanyelvi ismeretek óráin felbontani a kétnyelvű tagozatot, és egy anyanyelvű munkacsoportokat létesíteni. Ilyen lehetőség valószínű nem áll fenn majd a kisebb iskolákban és a mezőgazdasági birtokokon, ahol tehát továbbra is egyedül az összevont tagozatok módszere jöhet számításba az írás-olvasási ismeretek elsajátítása folyamán.

VIII.

Rengeteg gyakorlati, módszertani és szervezési kérdést vetett fel már az első kísérleti esztendő tapasztalata. Nagy részére még nincs válasz, viszont

nagyon sokról már egyetmást elmondhatunk.

A problémák egyike például az, hogy az első vagy a harmadik osztályban kezdődjön-e a kétnyelvű oktatás. Mindkét megoldás mellett és ellene vannak érvek. Ha azonban abból indulunk ki, hogy Vajdaságban már többfelé vannak kétnyelvű óvodák, sőt a most következő időszakban még intenzívebben fejlődik ez a hálózat, az Oktatásfejlesztő Intézet és a Tartományi Végrehajtó Tanács Közművelődési Tanácsa azon a véleményen van, hogy kár lenne megszakítani a folytonosságot az óvoda és az elemi iskola harmadik osztálya között, tehát, ahol lehet, ahol megvannak a kétnyelvű tagozatok megnyitásának elemi feltételei, ott érdemesebb már az első osztálytól kezdve beállítani az ilyen tagozatokat.

Ugyancsak nyílt kérdés, hogy melyik eljárási mód a megfelelő: a noviszádi, vagy pedig az ún. szuboticaí. Az első szerint óránként, azaz módszeres egységenként változik az előadás nyelve, a másik szerint pedig egy tantárgyat huzamosabb ideig (félévig vagy egész iskolaévben) egyik nyelven dolgoznak fel, majd utána a másik nyelven. A mérések mintha azt bizonyítanák, hogy ez a második változat valamivel jobb eredményt hozott. Mivel azonban az eltérés szinte elenyészően kicsi, többen úgy vélekednek, hogy az elemi iskola alsó tagozataiban jobb meghonosítani a noviszádi változatot, tehát óránként, azaz módszeres egységenként változtatni az oktatás nyelvét, a felső tagozatokban pedig, ahol már nyilván komolyabb lesz a kétnyelvű tanerő hiánya is, talán megfelelőbb a második változat.

IX.

Részletesebben kellett rámutatni az egyes oktatási mozzanatokra, mert itt merül fel a legtöbb kétely, itt van a legtöbb nyílt kérdés, és itt várnak legtöbben feleletet. Ettől eltekintve azonban okvetlenül mondani kell valamit a kétnyelvű tagozatok nevelő hatásáról is, bár nyilvánvaló, hogy itt sokkal kevesebb a probléma, jóval világosabb a helyzet.

A pozitív nevelési elemek, az egymáshoz való közeledés úgyszólván az első naptól kezdve nyomon kísérte a kétnyelvű tagozatok fejlődését. Az osz-

tálytanítók elmondták, hogy az oktatás első napjaiban a kicsinyek különváltak. Külön csoportosultak a magyar anyanyelvűek, külön a szerbek. Így volt ez a tanteremben, így a szünetben, az iskolaudvarban. Kivételt csak azok képeztek, akik a kétnyelvű óvodákból jöttek, vagy ahol az utcai gyermekbarátság már megtette a magáét. Ez a hidegség, visszahúzóds körülbelül két hónapig tartott. Ennyi idő elég volt ahhoz, hogy a tagozat egységes kis munkaközösséggé váljon. A munkában, a tanteremben is, meg a szabad foglalkozások, a játék idején is. Sőt, azon túl, az iskolán kívül, a magánéletben is. Nem volt már egyáltalán furcsa és szokatlan a tanév közepén, ha a különböző anyanyelvű gyerekek tartós barátságot kötöttek egymással, meglátogatták egymást otthonukban stb. Megfigyelték a tanítók azt is, hogy a szabad foglalkozások és a játék idején a gyerekek spontánul hol egyik, hol a másik nyelven beszéltek kötetlenül, ami ismét csak amellett szól, hogy lassan felengedett a hidegség, s helyet adott egy egészen más hangulatnak, szellemnek, ami ezután tartósan úrrá lett a kis osztályközösségek tagjain.

Rendkívül építő és hasznos szerepet játszottak a szülők is ebben az egész folyamatban. Nyomban meg kell jegyezni, hogy a tanév végén végzett véleménykutatás alapján a szülők óriási többsége teljesen meg volt elégedve a gyerekek fejlődésével. A szuboticaí Jovanović-Zmaj iskolában a tanév végén megkérdezték 30 első osztályos és 30 harmadik osztályos tanuló szüleit, hogyan vélekednek a tagozat munkájáról, egyévi eredményéről és gyermekük fejlődéséről. Íme a névtelen ankét eredménye:

Hatvankét szülő közül 59 teljes egészében elégedett azzal, ahogyan gyermeke elsajátította anyanyelvét, kettő elégedetlen, egy pedig nem válaszolt. Ugyancsak 59 szülő kijelentette, hogy gyermeke örömmel jár a kétnyelvű tagozatba, egy az ellenkezőjét állítja, kettő nem nyilvánított véleményt. Arra a kérdésre, hogy a gyermek a családban és általában az iskolán kívül beszéli-e anyanyelvén kívül a másik nyelvet is, ötvenen pozitív választ adtak, tizenketten negatívot. Harmincyolc szülő állítja, hogy gyermeke más anyanyelvű barátot, illetve barátinót szerzett, 23 esetben nem, egy szülő pedig nem mondott véleményt. Harmincegy szülő szerint gyermekük

otthon nem anyanyelvén is olvas, 54 szülő szerint gyermekük otthon nem anyanyelvén is beszél az iskolai eseményekről. S végül 56 szülő ismételtelen kijelentette, hogy az idegen nyelv párhuzamos tanulása nem gátolta gyermekét anyanyelvének ápolásában.

A másik két helyen is nagyjából megegyezik a szülők véleménye. Általában mindenhol az a többség véleménye, hogy a vegyes nemzetiségű tagozatok rendkívül jótékonyan hatnak a gyermekekre. Többé-kevésbé ennek tudható be, hogy a kétnyelvű tagozatokba járó gyermekek szülei követelték az újabb osztályok megnyitását, hogy gyermekeik ilyen iskolában folytathassák tanulmányaikat, azonkívül különösen Szuboticán az új tanévben is nagyon sokan kérték felvételüket a kétnyelvű tagozatokba.

X.

Az első kísérleti esztendő eredményeinek összegezése után számos politikai tényező tárgyalta már a kétnyelvű oktatás tapasztalatairól és további fejlesztéséről. Ezenkívül néhány szakmai jellegű megbeszélés is volt már tartományunkban. Az általában véve pozitív értékelések után a Tartományi Végrehajtó Tanács Közművelődési Tanácsa is arra az álláspontra helyezkedett, hogy egyelőre ugyan még kísérleti alapon, de tovább kell fejleszteni az iskoláztatásnak ezt a válfaját tartományunkban. Ez az álláspont a gyakorlati tapasztalatokon kívül általános elvi és kisebbségi politikánk sarkalatos tételéből indul ki, amelyet a JK Sz programjában így szövegeztek meg:

„A forradalom alapjaiban megváltoztatta a kisebbségek helyzetét, valamint helyét és szerepét a szocialista építésben. A kisebbség soraiban rohamosan megnő a munkásosztály és az értelmiség száma; a nemzeti kisebbségek tagjai nagymértékben részt vesznek a társadalmi öngazgatás valamennyi szervében; megnőtt szocialista öntudatuk, Jugoszlávia valamennyi népével a szocializmus építésében való közös érdekeiknek öntudata. Mindez biztosítja a nemzeti kisebbségek egyenjogú részvételét a jugoszláv szocialista építésben, valamint nemzeti szocialista kultúrájuk további fejlődését” (JK Sz programja, Forum kiadás, 196 old.).

A kétnyelvű oktatás bevezetésével az iskoláztatásnak egy olyan válfaja

alakul tartományunkban, amely bár felöleli a kisebbségi gyermekek egy részét is, lényegében, tartalmában megszűnik csak kisebbségi oktatási ügy lenni. Utat nyit a nemzeti kisebbségek gyermekeinek a teljes továbbfejlődésre, s már kicsi koruktól előkészíti őket arra, amiben tulajdonképpen maradéktalanul ott találjuk magukat, az iskolapadokból kilépnek az életbe. Ebből a szempontból a kétnyelvű tagozatok jóval többet jelentenek a másik nemzetiségű nyelvének elsajátítási lehetőségénél, tulajdonképpen nem is erre helyezik a hangsúlyt, hanem ez már csak természetes következménye annak, hogy két nemzetiségű gyermeke egységes, közös program elsajátításán, az új ismeretek megszerzésén, tehát egy munkán közösen fáradozik.

Eppen az ilyen óriási észmei és pedagógiai jelentősége miatt a Tartományi Végrehajtó Tanács Közművelődési Tanácsa teljes egészében felkarolta a mozgalmat, sőt kidolgozta a kétnyelvű iskolák továbbfejlesztési tervét. A határozatok szerint a kísérleteket a szerb-magyar kétnyelvűség mellett kiterjesztik a román-szerb kétnyelvűsége, sőt ha szükség mutatkozik, rá, a szlovák-, esetleg ruszin-szerb kétnyelvűsége is.

Az előkészületek lényeges kérdésének tartják a kétnyelvű óvodák hálózatának fejlesztését, azaz az elemi kétnyelvűség rendszeres, tudatos megteremtését. Ezzel párhuzamosan a Tartományi Végrehajtó Tanács Közművelődési Tanácsa most tanulmányozza annak lehetőségét, hogy a tanító és óvónőképzőkben, a tanárképző főiskolán és a noviszádi filozófiai fakultáson felkutatja a kétnyelvű oktatókáder képzésének és nevelésének lehetőségeit. A káderképzés szempontjából persze nem feledkeznek meg a meglévő tanerőkről sem. Már javasolták, hogy a karlovci, noviszádi, szubotici és zrenyanini központban szervezzék meg az oktatók nyelvképzését. Ezenkívül megkezdődtek a tárgyalások a megfelelő tanterv és a kétnyelvű tankönyvek kidolgozásáról is.

Amint látjuk, a Közművelődési Tanács elsősorban a hosszabb lejáratú előkészületekre rendezkedett be, azaz az előfeltételek megteremtését szorgalmazza. Mire azok meglesznek, még inkább gazdagodik majd a pedagógiai gyakorlat, a kísérletek újabb mozzanatokra is rámutatnak, s ezek nyomán a kétnyelvű oktatás a kísérleti szakaszból a polgárjogot nyert, rendes oktatási módok sorába lép.